

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ישעיהו פרקים י"ז-י"ח

פרק י"ז

הנבואה בפרק י"ז נאמרה כנראה על רקע הברית שנכרתה בין ארם לישראל בימי פקח בן רמליהו (ראו לעיל פרק ז'). בנבואה זו ישעיהו מנבא על חורבנה המוחלט של דמשק, בירת ארם, יחד עם חורבן ממלכת ישראל. בסופו של הפרק, בפסוקים יב-יד מופיעה נימה אופטימית יותר: הנביא מנבא על התקבצות עמים רבים למלחמה, ועל תבוסתם הפתאומית מאת ה' כעונש על פגיעתם בישראל.

בפסוקים ה-ו הנביא משתמש בשני דימויים חקלאיים כדי לתאר את הפורענות על ישראל וארם: קציר חיטים ומסיק זיתים. דימויים אלה מתבססים על שתי מצוות מהתורה - לקט ועוללות (ויקרא י"ט-ט). דימוי העוללות בנבואות ישעיהו קשור לרעיון ה'שארית' שתיוותר מישראל וממנה יצמח העם מחדש (ראו למשל ו', יג; י', כ). העוללות נזכרות גם בנבואות הפורענות של ירמיהו שנאמרות על סף החורבן (ו', ט; מ"ט, ט). עימדו על ההבדל בדימוי העוללות אצל שני הנביאים וחשבו מה מלמד הדבר על אופי נבואותיהם.

א) בפסוקים ז-ח מנבא ישעיהו על תוצאותיה הרוחניות של הפורענות חוזרים (בהקשרים מנוגדים) חמש פעמים שורשים בעלי מצלול דומה: עשה/שעה. עיקבו אחרי הופעותיהם ועימדו על משמעותם.

ב) בפסוקים ט-י ממשיך ישעיהו את נבואתו ומשתמש באמצעי הספרותי של לשון נופל על לשון דרך הופעת השורשים מעוז ועזב. עקבו אחרי מופעיהן של המילים ועימדו על ההקשרים המנוגדים.

פרק י"ח

הנבואה המופיעה בפרק י"ח היא נבואה חידתית וקשה. ככל הנראה רומזת נבואה זו לקשר בין חזקיהו לבין מלכי כוש בעת עליית אשור. הנבואה פותחת בפניה לשליחי כוש הבאים בספינות מהירות לישראל, ובמהלכה הנביא מבשר לשליחים על מלחמת ה' באשור ומתאר בהרחבה את תבוסת אשור.

שליחותם של מלאכי כוש נזכרת בנבואתנו פעמיים בסגנון דומה, בתחילת הנבואה (ב) ובסופה (ז). לאן הם נשלחים בכל מקום, ומהי שליחותם? עימדו על הזיקה בין שתי שליחויות אלה, ועל ההתפתחות החלה בהן.

הרחבה

ה'שארית' בנבואות ישעיהו

בפרק י"ז מנבא ישעיהו נבואת פורענות קשה על ישראל - "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יָדָל כְּבוֹד יַעֲקֹב וּמִשְׁמֹן בְּשֶׁרֶר יִדָּוָה... וְנִשְׂאָר בּוֹ עוֹלָלַת כְּנֻקֶּף זַיִת שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גִרְגָּרִים בְּרֹאשׁ אֶמֶיר". ישעיהו מדמה את הפורענות לבציר וקציר, שבו נותרים עוללות וגרגרים בודדים בלבד על העצים. רעיון זה של פורענות שממנה יותרו בודדים, חורז רבות מנבואותיו של ישעיהו ומהווה את אחד הרעיונות המרכזיים בספרנו. בנבואה הפותחת את הספר מצייר ישעיהו את תמונת החורבן בדמות מהפכת סדום ועמורה, אולם מדגיש את היוותרות השריד והשארית: "וְנוֹתְרָה בַת צִיּוֹן כְּסִכָּה בְּכַרְם כְּמִלּוֹנָה בְּמִקְשָׁה כְּעֵיר נְצוּרָה. לֹוּלֵי ה' צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שְׂרִיד כְּמַעַט כְּסֹדֶם הָיִינוּ לְעַמָּה דְמִינוּ" (א',ח-ט). גם בנבואת ההקדשה שלו מנבא ישעיהו על השארית: "וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂרִיהָ וְשִׁבְעָהּ וְהִיתָה לְבָעַר כְּאֵלֶּה וְכָאֵלוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלְכֶת מִצְבֶּת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ מִצְבֶּתָה" (ו',ג). כאן מופיע דימוי אחר מעולם הצומח - עץ גדוע, שרק גזעו (ה'מצבת') נותר לפליטה וממנו הוא צומח מחדש. בנבואה זו מכונה השארית - 'זרע קודש'. קדושת השארית נזכרת במקומות נוספים בנבואות ישעיהו: "וְהָיָה הַנִּשְׂאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַם קֹדֶשׁ יֶאֱמָר לוֹ כָּל-הַכְּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלַם" (ד',ג). ישעיהו מתאר אפוא את הפורענות כתהליך זיכוך ובירור קשה שיותיר לפליטה שארית מזוככת ומקודשת, וממנה יצמח עם ישראל מחדש. דימוי מיוחד זה ניצב גם בראש נבואת אחרית הימים בפרק י"א: "הֲגַהּ הָאֲדוֹן ה' צְבָאוֹת מְסַעֵף פְּאֶרֶה בְּמַעַרְצָה וְרִמִּי הַקּוֹמָה גְדוּעִים... וְהִלְבְּנוּ בְּאֲדִיר יָפוֹל - וְיֵצֵא חֶטֶר מִגִּזְעֵי יָשִׁי וְנִצָּר מִשְׂרָשְׁיֵי יַפְּחָה" (י"א,א). בניגוד לכריתת אשור, שלא תהיה תקנה ותקווה ממפלתו, גזעו הכרות של ישראל יפרח מחדש ויצא ממנו 'חוטרי' קטן ורענן, וממנו תבוא הישועה לישראל ולעולם כולו. נראה שרעיון השארית קשור לרעיון מרכזי אחר בספרנו: ישעיהו מדגיש בנבואותיו ששורש החטאים כולם נעוץ במידת הגאווה האנושית. הריבוי והגובה מביאים את האדם והעם לתחושת גאווה ולעזיבת ה'. המעטת הריבוי והעוצמה והותרת השארית, המדומים לכריתת ה'עץ' הגבוה והנישא והותרת הגזע בלבד, מביאים להשפלת הגאווה ולמיעוט ביטחון האדם בעצמו ובכוחו, ומאפשרים את תהליך התיקון והשיבה אל ה': "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא לֹא-יֹסִיף עוֹד שְׂאֵר יִשְׂרָאֵל וּפְלִיטַת בַּיִת-יַעֲקֹב לְהִשָּׁעַן עַל-מִכְּהוֹ וְנִשָּׁעַן עַל-ה' קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּאֵמֶת. שְׂאֵר יָשׁוּב יַעֲקֹב אֶל-אֵל גְּבוּר (י',כ-כא). הביטוי 'שאר ישוב' הינו תמציתו של רעיון זה - השארית המזוככת שלמדה שלא להישען ולא לבטוח באדם, היא זו שתשוב אל ה' ותשים בו מבטחה. לא פלא שבנו הבכור של ישעיהו מכונה 'שאר ישוב'.

”וַיְבִינּוּ בַּמִּקְרָא” < לקט ביאורי מילים לישיעיהו פרקים י”ז - י”ח

פרק י”ז (א) הנה דמשק מוסר מעיר והיתה מעי מפלה: דמשק תהפוך לגל חרבות, ולא תהיה ראויה להיקרא עיר.

(ג) ושאר ארם ככבוד בני ישראל יהיו: ארם וישראל יתמעטו וחשיבותם תרד.

(ה) והיה כאשר קציר קמה וזרעו שבלים יקצור והיה כמלקט שבלים בעמק רפאים: ישעיהו מדמה את השמדת ארם וישראל לקציר חטים ולקטיף פירות מהעצים, שנותרים מהם פירות בודדים בלבד.

(ז) ביום ההוא ישעה האדם על עשהו: האדם יפנה אל ה' עושהו, ולא אל האלילים שעשה לעצמו.

(ט) ביום ההוא יהיו ערי מעוזו כעזובת החרש והאמיר: הערים הבצורות שבהן בטח האדם ינטשו ויהפכו למקומות שוממים.

(י-יא) על-כן תטעי נטעי נעמים וזמרת זר תזרענו: הנביא מוכיח את ישראל על שנטעו נטיעות לעבודה זרה. על נטיעות אלה ראו בהרחבה. ביום נטען תשגשי ובבקר זרען תפריחי נד קציר ביום נחלה וכאב אנוש: נטיעות אלה יפרחו לטווח הקצר, אולם לאחר מכן יעקרו ויהרסו, וזהו דימוי לגורלם של ישראל הסומכים על העבודה הזרה.

(יב) הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון: הנביא מדמה את העמים הרבים הנאספים על ישראל לגלים כבירים המסתערים ברעש גדול על היבשה.

(יג) וגער בו ונס ממרחק ורדף כמץ הרים לפני רוח וכלל לפני סופה: גערת ה' בעמים תבריא אותם, כמוץ התבואה וכקוץ הנידף ברוח קלה. ראו תהלים פ”ג, יד: 'אלהי שיתמו כגלגל, כקש לפני רוח'.

(יד) לעת ערב והנה בלהה בטרם בקר איננו: הגאולה תבוא במהירות כהרף עין, כפחד בלהות המגיע בלילה ונעלם עם בוקר.

פרק י”ח (א) הוי ארץ צלצל כנפים: כינוי פיוטי לארץ כוש. יש שפירשו שזהו דימוי למפרשי ספינות הרבות שבה, הזדומות לכנפיים, או לצלצל - סוג של ארבה המצוי בה לרוב.

(ב) השלח בים צירים ובכלי גמא על פני מים: העם הכושי התמחה בהשטת כל שיט מהירים בים סוף ובנילוס, וכאן הוא שולח שליחים באמצעותם, כנראה לישראל. לנו מלאכים קלים אל גוי ממשך ומורט אל עם נורא מן הוא והלאה גוי קו-קו ומבוסה: משפט קשה. ככל הנראה כולל רצף של כינויים לעם היושב בכוש. עם המטיל את חיתתו גם על הרחוקים ממנו, ומביס אותם. אשר בזאו נהרים ארצו: כינוי לארץ כוש שבה עוברים הנילוס ושלוחותיו.

(ג) כל ישבי תבל ושכני ארץ כנשא-נס הרים תראו וכתקע שופר תשמעו: נשיאת הדגל ותקיעה בשופר מסמנים יציאה למלחמה, וכל יושבי תבל עתידים לראות ולשמוע זאת במלחמת ה'.

(ד) אשקטה ואביטה במכוני כחם צח עלי אור כעב טל כחם קציר: בניגוד לאויביו המתכנסים בהמולה גדולה, ה' מביט ממקום שבתו בנחת. הנביא מצייר שתי תמונות מנוגדות: יום חם שבו השמש יוצאת יום מעונן. כנראה זהו דימוי לנינוחות ושלווה.

(ה) כי לפני קציר כתם פרח, ובסר גמל יהיה נצה, וכרת הזלזלים במזמרות ואת הנטישות הסיר התז: בשלב שקדם לשלב ההבשלה - בין נשירת הפרחים לבין תחילת ההבשלה של פירות הבוסר, ה' יכרות את ענפי הגפן המסמלת את צבאות סנחריב.

(ו) וקץ עליו העיט וכל-בהמת הארץ עליו תחרף: פגרי החללים של האויב יופקרו למאכל העופות והבהמות למשך תקופה ארוכה.